ZRZESZ KASZËBSKÔ

CZĄDNJIK
KASZEBSKJICH ZAJMOV

V MJONO BOSKJI
NORODNI VZENJIK

Vëdovaiąci i redaktor wodpovjedzalni:
IGNACY SZUTENBERG – GDYNIA
ul. Swiętojańska 14.

»Zrzesz Kaszëbskô« vëchodô 1 roz v mjesąci. Przedpłatnô je rocznje 3.00 zł; kvartalno 0,75 zł. Cządk 25 gr.

NR 5 | KARTUZE, maj 1938 r. | ROK VI

Wo analizę vseblosknjęcim

JAKÔ MUSZI BËC NAJÔ SKARNJÔ?

Vjelę sę pjisze wo „wokolim kaszebskjim“, a tejsej provadzi sę godkji czë v kołeczku rodzeznë, czë też szerszim partu, chteren mô v svojim programje zgrovę dozeranjiho svojszczeznë. Czekavi to są diskuseje, a wosoblevo wu młodech. Vjidzec sę tu dovo nastavjenjé te czë neho procemku do svojech tatczanech zajmov. Z gvosnjiho przekonanjiho vjem ju, że są v takjich godkach womeńte vjalgji vogji, ale i też zafarvjoni dosc wuzemno. Zestavjivszë ne dva procemnote vëpodo z njech svjąda, że młodim vev gvesnim dzelu felec cvjardiho kroku, felec jima provdzevi, svoji skarnjë; mają vev se co do Kaszebjiznë storiho dëcha njeczasovniho (njeaktualniho) na zdrzadnji politikji na dalekszi meto, a cało młodechné, vigodné sprażoné svojech dołożnoscov (przëjemnoscov). Gvoscevje vząvszë spravę njima sę komule dzevjic, ko jakji semję, takji zeżnjivjenjé. Ale boczmë też, że przë vësokji kulterzë rolovi i to lechi semję może lepszi dac zeżnjivjenjé. Vjic choci momë zasani semję krotkovjidnotë, zgrovejmë do lepszìho brzodovanjô, do zafarvjenjiho naji skarnjë (oblicza) gvosnima znankama, przetrovjonima przode objektivizmę v wuvzęcim (kvesteje) Kaszebjiznë (czë Pomorskoscë naji). Trzebno nom kureszcze vzic sę do se, trzebno kosink chcec zazdrzec v zotor provdë bez sofizmatov i „sztebackjech“ jąkanjov..

Jukuż-że mô szlachovac najô skarnjô? Czë mô wona mjec znankji przemądrzałiho dzecka ze zmęczoną woseną? A może mô mjec znakji chitriho lesa ze zębjiskję lva? Vej, może kadzelnjika gvosniho wodołemonjenjô?! Njeszczescé! Ta skarnjô dzevô zez przebladłim kosink jesz licę novjici dovo sę vjidzec. Na te, a na leckę jinech zapetnjikov może cë le tvoja analizô jestë vseblosknjęcim (vzerac v se) wodpovjedzec — analizô sëmjennô, żebe przë novi sinteze nje da roztonu (disharmonije). Njechże kanje młodi człovjek przed spovjednjikję, przed sëmjenjim norodnim i zacznje spovjedz vedle przëkozanjov wobovjązku procem do provdë do se, tej norodu svojiho i państva polskjiho — ceż wuczeje? Czë nje dërgnjesz tam njeszczesni mądrzelo wo przëbladłim licu i zmęczoni skarnje!? Czë nje dërgnjesz Kaszebko na zmeslenjé tvojiho wuzemniho żëcô?! Gorzkji smjech skrzevi Vama lepe, njigle vëpovjedzą słova: rovno — głepstvo. Przińdze refleksejô: a może — jednak jo! Rozkłodosz jestę na pjervjostkji, sprobuj też pomeslec wo atomach. Wod te zacznjë i robjë sintezę vedle pravov provdë bezvzględni procemku do se. Drożeszczę tim zbuduj so novą jestę wo fudameńce gvosniho kritecezmu. Jele mdzesz spravjedlevi i mdzesz mjoł vëszavną zgrovę (ambiceję szlachetną) i takji vëmovjenjé svojiho procesu sintezë z konjecznotë dëcha dlô wodrodë Kaszebov dlô gromjistosce Polskji — nalezesz svoję skarnję, a ji znankji mdą mjileczni dlo Polskji i tvojiho norodu. Fudameńtovą znanką naji skarnjë muszi bëc wotroczané vseczecé (senovskji wuczecé) dlô zajmov najech. Jele nje veznjesz sę na tę, to i też dopełnjenjé jeji skoszlavjisz. Czë pudzesz drożeszczę politekji, gospodorkji, nowukji, czë vjętë (sztekji) vjedno mdzesz mjoł skarnję bladą, njecałovną. Bez lubjenjô svojszczeznë v jeji provdze stanjesz sę sechą szczapą, chterna skrzepji tak, jak vjater dmucho!

Cvjardô muszi bec skarnjô najô, bez wuprzedzivanjô do spravë naji (zrzeszińcov), wopjartô na vjalgjim wulubjenjim nomjesziho (vsë), a zgrovającô do vëszavniho dejału: Wodroda Kaszebov dlô Vjalgji Pomorskji, Vjalgô Pomorskô (historecznô) dlô Gromjisti Polskji.

Rębjok

Wo znjemczenjim Kaszebov nadwodrzańskjich

Vejimk z Cēnovē „Trze rozprave przez Stanisłova, woroz Kjile słov wo Kaszebach ē jich zemji — przez Wojkasena", Krakov 1850.

Wod nodovnjeszech czasov zamjeszkivelē Kaszebji, część vjelgjeho norodu słovjańskjeho, całą przestrzeń, wobjętą rzekami Wodrą, Vartą, Notecą ē Vjisłą a morzę Bołteckjim — czele Vjelgjim, i tak długo zachovele svoje wobeczaje, svoję movę v czestosce, pokąd nje przējęlē vjarē chrzescejańskji.

Zaros z jeji zaprovadzenjim mjedze Wodrą ē Parsantą zaczęlē sę vkradac do zemji kaszebskji cezi zveczaje, cezô godka; bo pjerszi głoselē słova Bożeho, novjicij wod zochodu abo połnja przēchodający, starelē sę rozszerzec abo jęzek koscelni, to je łacińskji, abo svoj wojczesti, to je njemjeckji. Wu njechternech dobrze meszlącech ksężi działo sę to z potrzebe, ale wu vjikszi częsce belē vzględē politiczni. Gvesno z te a nje z jinszi przeczenē naszi przodkovje tech njeproszonech gosci baro njechętno przijmovelē, choc jejich vjara pogańsko, czele Słovjańsko, do vjare chrzescejańskji barzo podobną beła; bo wonji vjerzelē v bjełeho Boga, to je Boga; v czorneho Boga, to je czorta — czele czorta; v njesmjertelnosc deszē, v nodgrodę za dobri ē karę za złi czene po smjerce.

Tak zapiteją sę podług Kanzova v 1124 r. p. n. Ch. mjeszkańce mjasta Szczecena, v vjerze wojcov żejący, Ottona biskupa bamberskjiho, jim novi zokon wopovjodającego, v ten sposob: „Po co mē momē nową vjarę przējic? Czē dlo teho, abe jesme belē rovnimi jinszim chrzescejanom? Tej mē to chętno zrobjimē; ale żebe mē jesmē sę przez to mjele stac bogobojnjeszimi, temu mē żodną mjarą nje vjerzimē, bo vjidzimē, że mjedze chrzescejanami są vjikszé zbrodnje njiszlē mjedze nami, to je: kradzerz, morderstvo, złodziejstvo, łża, woszekaństvo, tak vjelgô picha, bucha, znjevoga, że njechterni chrzescejanje zdrzą z pogardą na svoję vłosną religiję. Takjeho zokoni mē sobje decht njijak nje żeczimē. Nom sę vēdaje, że vē jednje dlo teho tak gorlevje pragnjece nas chrzescejanami zrobjic, abe jesz potemu nas tim letkji pod svoję moc ē vładzę zagarnęlē".

Sto lat pozdnji, to je kol 1230 r. ksąże pomorskji ve Gduńsku Svjętopołk klosztor v Bukovje, njedalek Słepska, vēstavjeł i v braku jinszech mnjichov do njeho njemjeckjich sprovodzoł, beł lud kaszebckji ju tak vjele wod dechovjeństva njemjeckjiho wucerpjeł, że vkrotce zokonnjikov peszno venekoł i klosztor v gruzmakji znjiszczeł.

Jak zazveczoj selô dechovnô za sobą działanjé fizeczni pocigô, a potemu skutkji coroz vjikszi vēvołuje, tak sę i tu działo. Dopjerze tej sę zaczę germanizacējô v Kaszebach nadwodrzańskjich njegodzevje szerzec, kjej sę cesarzovji njemjeckjimu Fridrikovji I. wudało jejech xążęt Kadzemjerza ē Bogusłova dlo svojiho zamjaru nakłonjic. Zaprosivszē wobedvuch 1181 r. do wobozu sveho pod Bukovcę (Lubeka) tak jich wumjeł głodkjimi słovkami, vjelgjimi wobjetnicami, nadzveczajnimi vjidokami sobje wuvjic, że wonji vjelgjimi ksążetami Rzesze Njemjeckji wostavszē do dom vrocelē. Takjich Njeme szekovno rzeszeł, zdrzeszeł ē wurzeszeł. „Je to.małô czesc ē honor" povjodo vspomnjoni Kanzov „v porovnanju z wolnoscą, chterną wutracelē. Przedtim nje bele wonji njikomu podległi, rozporządzelē ē rządzelē svojim kraję podług vłosni i całeho norodu volē". A Saxo Gramatik, dzejopjisorz duńskji na początku XIII vjeku żejący, nazevô te honore, str. 371 „poddaństvo przewodzoné blichtrę godnoscē"

Z teho łączenjô sę z Njemcami povstało coroz gorszé położenjé dlo tamtejszech Słovjanov. Ju Bogusłov, wostavszē po smjersce brata sveho Kadzemjerza panę całeho ksęstva Nadwodrzańskjiho v Szczecenje, posłeł svojech senov Bogusłova e Kadzemjera do biskupa zvjerzickjeho (Shwerin) Berno, abe sę bogobojno vēchovelē ē szvargotanjô njemieckjeho nawuczelē, a przez to zdatnjeszima do rządu sę stalē i wod Njemcov barżij povożani belē. Jakle sę chcevim sąsadom, czele meszokom, w ten sposob wudało ksążętov Kaszebov nadwodrzańskjich tak dalek doprovadzec, co sę zaczęlē norodovosce svech przodkov vērzekac, nje zabeł ten chitri lud z mądrą głovą, ale bez serca, wo zuchvalszech, njegodzevszech krokach.

Vspomnjani cesorz njemjeckji Fridrik, Żołtobrodim zvani, chcąc wosłabjic tak Duńczekov jak Pomorzanov, abe sę kjekolvjek nje łączelē z jeho głovnim njeprzejacelę Henrikę, przedomk Lva mającim, ksążecę saskjim, namovjeł Bogusłava, jakno vjelgjeho ksążeca Rzesze Njemjeckji, do rozpocznjenjô vojnē z Kanutę, krolę Daniji, a potemu jeho v samim boju zeradzecko wopuscel.

Njeszczestlevi, woszekani przechrzta, choc sę baro mężno bjeł, straceł na morzim 500 wokrętov, calé vojsko i jesz vjelgą grepę ledi, bo Duńczece, zvecężevszē na morzu, vkroczelē do jeho kraju, mordovelē bez mjełoserdzo storech ē młodech, a dzevczęta peszné, snożé bjałkji, nokosztovnjeszi sprzęta zabjerelē ze sobą na wokręte i wodvożelē to vszetko tam het do sviho kraju. Ksążę kaszebskji, nji mogąc sę dożdac pomocē cesarskji, beł na kuńcu zmuszoni zrobjic przemjerze choc jak nolechsze. V svojim nędznim położenjim przērzek won Duńczekom przez kjile lat znaczné seme pjenjądzi davac i njigde vojnē anji procem ksążętom Rugiji, sprzemjerzeńcom krola, nje provadzec.

BERNARD SECHTA. DZEVCZĘ I MJEDZA

Poeta z Puzdrova postępno vëdovającë dokozk po dokozu dzevuje kaszebskjé wokolé (regjon). Tvorznjô jeho zajmivô stateczną kortę v najim kaszebskjiho pjismjonjictva dorobjenjim. Dobetno noleżi naznankovac rozmajitosc jakbe rovjiznov (płaszczeznov) na jakjech tvorzi. Po pjerszim dejovim dokozu „Spjącé vojsko“ veszła rzecz verazno ledoznajorzkô (folkloristicznô) „Hanka“, a teru rzecz ledovô, javernô, z mjitkjim podobjeństvę témë do notech.

Je to jednak nen som svjat, chteren wopjisivo, chłopstvo kaszebskji, i no samo poblosknjęcé na njen: wobzer (wobservacejô) kaszebskjiho ledu z mjełotą, le z gvesnjiho woddalenjô. Te znankji Sechtovi tvorznjë możemë wuvożac za gvoscevi jemu. Wopjisivô svjat z chterniho sę vjedeje, choci nje je jeho svjatem, i z nątka jego jinszi punkt zdrzenjiho jak wu dregjech kaszebskjech poetov.

Vątk povjodakji (fabułë) vev nim dokozu je baro prosti. Wodpoloni vrejôrz probuje na baro njeszekovni, a jesz mjij bezgrzeszni ôrt kopac dołe pod procemnjikję ve vreju, le to kuńczi sę na njiczim.

„V ti vojnje — povjodô Kanzov — teli Vendov (to je: Pomorzanov, czele Kaszebov) poległo, poginęło, że cali wokolece sę pustkami stalë“. Po takji klęsce beł ten zdradzoni przemjerzeńc cesarza njemjeckjiho zmuszoni do branjô Sasov ë jinszech vłoczęgov do zemji słovjańskji, chterni przez vpłiv svojech ledzi, wosoblevo cesarza, jeho wurzędnjikov ë mjescové dechovjeństvo vnet nje letko vszetkji wurzęde v svoje ręce dostelë, ale, co jesz gorszi, z pogardą zdrzelë na pravnech, wodvjecznech posodoczov ti zemji nadwodrzańskji i njibe za jakjë lechszi stvorzenja jich wuvożelë; movę, wobeczaje ë przemesł Słovjanov starelë sę vëtępjic; v szkołach, v sądach ë pjismach zaprovadzelë jęzek łaceńskji abo njemjeckji; z cezech krajov pozlecali mestrovje wutvorzelë tak zvané gilde, czele ceche, do chternech żoden Pomorzanjin v całim ksęstvje nje beł przëjęti i mestersva nje wosignął: tak nji mog tu bëc Kaszeba anji porządnim, pravnim szevcę, krovcę, kovolę, cesląì, stolarzę, kusnerzę, tokarzę, bednarzę, i tam dali, anji jakjimkolvjek wuczałim, cobe sobje głovą na chleb zarobjeł. Jeho przeznaczenjim beło służec i rolą wuprovjac dlo panov Niemcov abo pomogrę bëc wu jakjihos ceziho mestra, to je stanovjic pevni gatenk rozemniho bedła. Słovę, ńad Wodrą vszetko słovjańskji tak długo Njemcom smjedzało, jasz vësmjerdzało woprocz chleba pomorskjigo, chteri jim beł ë je mjodnim.

Zaworanjé bo vjekovi mjedze nje je letką żle v całosce możebną spravą, a to samo chvoto sę dregjiho womeńtu mstë: podsenjęcô vjinë procemnjikovji.

Poeta dovaje nom tu kavałuszk provdzeviho a javerniho kaszebskjiho żëcô, pobloskovi (poglądovi) przikłod dnja i desze, procë i njepomachtanech dzejov kaszebskjiho ledu. Zrobjeł to z tim szekję javarnotë, jakji zdradzeł nom ve „Vojsku“, żle jidze wo żëcé ledu, i z farvnotą jak vev „Hance“. Javernota takô je dzisi v modze, znankuje całą leteraterę najech czasov (Roztworowski, Dąbrovska, Shaw), je rovnak vjalgjim pjisarzem dramatnim cezô. Tim vjici dzevuje naji v sztece womeńt gusłov — misticezmu, zjavjenjé sę postacejë, vzęti nje subjektivno, le jakno javernota dramatnô (deche wu Szekspira). Podobni roztone (disharmonje) nalezc możemë ju v przednech dokoz ch poetë. Akcejô dramatnô je dosc wubogô, dobetno movjąc leno są jeji zocząktji. Zażivanjé bo tobakji czë podanjé sznepoldika i t. p. nje je jesz akceją dramatną, choci na zdrzadnji robji resznosc i gvesni zaczekavjenjé. Nje je to tragicznô fel, bo i Shaw'ovi, a navetka Fredrze możno to je vëkazac. Za to snożechną je jinszo strona dokozu: charakteristeka wosobov, Kaszebov ë malovanjé svjata i bleżnotë (wotoczenjô) kaszebskji. I djalog je mesterno provadzoni. Do nech dobrotov (zaletov) dochodo jinô. Jidze wona nje z gvoscevotë poetickji poetë, leno ze skromnotë akcejë ë mô vjalgji znaczenjé v praktice, to je letkosc wodegranjë sztekji. Nje vëmogo wona njick, co be sę nje nalazło v kożdi vsë kaszebskji. Vszetko razę vząvszë dokoz mô dobrotę, chterni przedni nji mają: Nje dovaje żodnech grędoscov (trednoscov) technicznech anji dejovech; noprostszi lud ję rozmjeje. Je to vjic zjavjiszcze v najech varenkjach kulteralnech baro zveskovni. Wod takji bo sztekji njicht nje żądo vëmogov vësokji leteraterë, do chterni ko nje chce sę rechovac. Jele zvarcimë wuvogę na postępni dvje rzecze, to są to chudzi formalni, a vjic „Schönheitsfehler“, letkji navetka do napravjenjô. Według titla: Dzevczę ë mjedza, kożdi be żdoł na jistę taką, jaknobe szło wo mjełosc, v chterni stori spjeranjé wo greńce gro fatalną rolę i nalezivo katastrofané abo komedjarskji rozrzeszenjé. Takji konflikt je znani ve vjalgji europejskji dramje (Fredra Shakespeara). Tu zôs njick podobniho njima. Vjic titel dokozu nje je gvoscevi. Juvernô je sprava podzelenjiho na 5 aktov. Vedle jistë je to chudzi jednoaktovka v 5 zdrzadnjach. A navetka mjast „dramat“ lepjij be sę zevoł: „Wobrozk żëcovi (wobeczajovi) v pjęc zdrzadnjach“.

(Postępni vątk mdze)

Retra — słovjańskji Akropol

Cemżę kulterë najech wojeov ve vjekach dovno minjonech przederchivo dzisi coroz vjici parmiń nowukji, wodkrivającë snożnję dzisi jakbe bojkovech czasov. Bo dzesz wosta nożevszô pamjątka po zomkov iszczach, po kontinach przesnożech notejszi architekturë, i Arkonë, dze Svantevjid berlę trząs dalek za greńce Rujë i po Vinece, po Retrze z bogę wojarskjim Svarożecę v Redgoszcze? To vszetko vjidzi sę bojeczką, czeje sę teskną spjevą... A jednak beło przed vjekama provdzevji.

Hevo njiżi dani artikjel vastë Stanisława Jakubowskiego, brani z nogvesnjesziho kronjikorza njemjeckjiho Thietmara, chteren pozvolomë so v przekaszebjenjim drekovac ze „Światowida" z dnja 5 strumjannjika, je pravje kjile słovov wo ni słôvni kontinje Retrze, dze kavle podałë vojnë czë miru. Red.

„Jednim z pjerszech njemjeckjieh kronjikorżov, pjiszącech wo bogach i kontinach Słovjanov nad Wodrą beł Thietmar, vjedejąci sę z rodu saskjieh chrabjov z Valbeck. Wurodzoni v r. 976 a wumarłi przed 1030 r. mdącë bjiskupę merseburskjim, wuvożoł za svoj wobovjązk szerzec chrzescejaństvo strzod pogańskjich szczepov słovjańskjich nad Wodzą".

„V svojim „Chronicon" napjisoł won: Je jedno grodzeszcze v kroju Redarov, zevani „Riedegost" — Redgosz, chterno mô trze brome... dvje brome grodzeszcza stoją wotemkłi dlo vszetkjich przechodivającech, trzecô zôs, chterna je zvarconô pod vzenjik je nomjeszą i przez nję provadzi stegna nad jezoro... Na grodzeszczu tim njima njick wokoma kontinë artesteczno zbudovani z drzeva (fanum de ligno artificiose compositum...), wobstrojoni buten rzezbama bogov i boginjov, bene zos z sztaturov bostvov przedni môl mô („Zaurasici") Svarożec".

„Przë kontinje ni chovelë svjętiho konja dlô vrożenjiho przed kożderną vëcignją vojarską, zôs v kontinje wułożoni belë stanjice, z chternima cignęlë na vojnę.

Z podaniho przez Thietmara zevjiszcza gardu Redarov „Riedegost" — Redgoszczë zrobjeł milno v dregji połovje XI stalatiho Adam z Breme boga Radgosta, teoniho w gardze Retrze, a kronjikorz Helmhold v dregji połovje XII stalatiho z te zevjiskja „Riedegost" zrobjił Radgosta, boga zemji Wobotretov.

V r. 1050 zamordovelë tu v Retrze dvuch czeskjich kapłanov, prażęcech lud wobotreckji navrocec na vjarę chrzesceejańską. V r. 1066 vëbuchło tu povstanje Wobotretov procem chrzescejanom; dobelë tede Mikilimburg kole Vismaru, zrabczelë stądka biskupa Jana, a po wobcęcim mu nogov i rękov i głove delë go v wofjarze noveszszimu svojimu bogovji v Retrze. Rozmjerzoni tim czenę biskup Burchard z Halberstadtu vëszekovoł v mjonje młodiho krola Henrika IV vëcignję na Letokov, znjikvjeł jejech krôj wognję i mjeczę, zrejnjeł kontinę v Retrze i na dobetim svjętim konju Svarożeca varceł do Saksonje".

„Te kronikorskji wopjise kontinë Retrë-Redgoszczë schłoscelë do te, że ju wod roku 1519 naczęlë archeolodze njemjeckji szekac môlu, dze stoja kjedes na kontina".

„Jiże Thietmar beł povjedzeł, że Redgosz leżi v kroju Redarov, szukelë ni Retrë nopjervji v Meklenburgije nad rzeką Pjaną, a v kuńcu na jezorach kole mjastov Feldbergu i Carwitz v połnjovo-vzanjicznim dzelu Meklenburgije".

„Po vjelelatovim prożnim szukivanjim za grodzeszczę, dze stojec mja na kontina Retra, naloz ję dopjerze v rujanje 1922 r. archeolog njemjeckji K. Schuchardt i wopjisoł ję v svoji prôce: Arkona, Retra, Vineta, vedani v r. 1926."

„Grodzeszcze to, wodnalazłë przez Schuchardta, leżi na gorze zevani dzisi Schlossberg, chterna tvorzi jakbe połwostrov jezora Breiter Lucinersee, położoniho na vzenjik wod mjasta Feldberg"

„Gard ten, 114 m. długji, a 30—45 m. szerokji, skłodo sę z dolniho i gorniho gardu. Na gardze gornim, wovjińcovanim vkoł vôłem i murę, stoja v samim strzodku kvadratovô drevnjanô kontina ë ten gard gorni mjoł trze vjeże z bromama, z chternech jedna malinkô stoja nad spjichovatim zberkję jezora".

„Gard dolni wovjińcovani też beł vôłem i murę, a mjoł sztere brome, tj. trze ve vjeżach, czvorto malinkô bromka provadzeła do zdroju. Głovnô broma beła dlo pjechtech i z ti brome jaż do brome gorniho gardu szłë vigodni 3—3 i poł m. szerokji stępjinje".

„Na gornim grodzeszczu wokoma kontinë stojało jesz 9—10 budinkov dlo kapłanov i służebnjikov ë chlev dlo svjętiho konja".

„Wo grodzeszczu tim tak povjodo Schuchardt: „Położenje to je tak vpanjałë, że przëboczivo wono ateńskji Propileje, na chterne vigodno vińdz beło możno wod stope gardu jaż na som gard, a i dlô pjechtech przevjidivani tu bełe stępjenje."

„Na grodzeszczu tim nalezlë baro vjele kavałuszkov naczinjov grodzeskovech (słovjańskjich) i movji Schuchardt, że skorepkji te svoją budaceją i vekuńczenjim vskozivają, że tu nje mjeszkoł zveczajni lud słovjańskji, le elita, chterna beła rovnô pozdnjeszim ledom kulterarnim, przënęconim wużevac porcelanovech naczinjov z Meissen".

Zębjiskje czasu schrupało dzisi vszetko. Tamsam dô sę jesz czasę vëdrzec svjodka provdë wod czestiho zanjikvjenjo. Wosta jesz „bojka" v bojce, wo chterni provdę taką czë jiną wuczałi sę spjerają.

Dechu v kroj lecë Veletov
Zarzekłech budzec wotrokov...

VZENJIK ARKONË

Tragedejô v 4 aktach — AKT PJERSZI

2)

ALIKS:

V dësze be gvosni szukoł vjikt,
Kjej zgjinąc ju nje chce jak czura znô —
Bo z ledzkji mu desze le wostoł ceń —
Kjej wojcov svich tu dzeje vjalgji mô.
Do ce jem szed żevi naj zdrzadło të,
Dze spjik naj grędzi nobarżi.
Do ce jem szed molu z ni Arkonë,
German bo mô ce poceskłi.
Won vszëdne mô zemje Pomorzanov!
Won lechov ë Czechov; nom je jak kat!
Zôs terczok żgrze gorni lud Bałkanov.
Tak wupchłi je Slavje ôrt wod stalat!
Tak v geńbje są brate! Czë grob to naj?
Nje!! — Dovej znak ledom v dnju dzisi chaj
Arkono, płomje të słodë,
Że żejesz, vcig żëcô ë słuńca chcesz,
Że mdzemë moc mjele na Njemcov rak.
Vzenjiknjë ju z morlavjenjô! —
Kjej zemja ta czec mdze Porenku ton:
Bracenji, chcę parłęczenjô?
Le dzisi tam gręda jak vszędze je,..
Vjic muszę jic chutko, bo czas nje żdże
Rozbudzivac Ruję i vszëden lud...

(Lesni-Gulicen z daleka wod Aliksa na czeti wostatni jeho słova podchodo bleżi)

GULICEN:

Do jakjech to vaspon sę jimo zbud?

ZDRZADNJO 2.

GULICEN (przë Al.)

Vjidzivom vas tu pjerszi rôz.

ALIKS:

Bo jô z dalekjiho tu krôju jem
I v gojek so po drodze żłoz.
Kjej wodpocznę sobje v dukt pudę nen.
Co selô to żëcé nje le wo mje
A vszëdnech naj bratov ë też wo ce.
Tej ter' wopociszku z tim słovę bjej.
Chterniho meslę vziti mosz.
Jô vjidzę v ce brata, też na mje żdej.
Naczęci z hevo svjęti znosz:
Të movą też mje wojcov przëvjitoł,
Jich decha vjic Njemc jesz nje wuziboł.

GULICEN:

Ha, dzivno mje barżi...

ALIKS:

Tak mogę rzec
Moj brace tak baro lubotni mje.
I muszę vas dvoje za klekę mjec,
Że żëcé naj rodni tu v kosku je:
Taci sę v vądołach, po rzmach,
Dzes v checzach po nortach jesz blado zdrzi
Tamsam też i żevszi i farvnjij skrzi.
Kureszcze choc dzes je vev snach —
Ale je, żëcô chce! Le rob,
Żebe go dvjigac, nje pchac v grob!

GULICEN:

Cеż czeję dzis...

ALIKS:

Spjevę chcę zbudzec tu,
Co szarpje mje deszę dło povstë vaj,
Co zedrze ze skarnje ceń trupa ju,
A v njeba dô vstąpjic nom volnjë raj!
Tę spjevę nje chlechu czë snôżnjë snu,
Co lede do smjercovech spjicho paj,
A spjevę ze zvękov naj porenku.
Ta spjeva je, ta spjeva rodzi stôł,
Ta z czure gromjisti choc robji prôł...

GULICEN:

Ceż czeję! Chteż jesce? Mje mirno je!
Czë nama ju volnjë zatrębjel róg?
Czë jimac sę łękov, czë wodca żdże?
Bo buchnął jes mje v pjers, że'm przeloz próg
I stoję jak njevjedni célu — dze?

ALIKS:

Dze bjołi zberk Ruje, dze Arkona
Vesok tim zemjom skl'nja — bjej tam!
Dze stołpę le vjidnim jak bliza zdrza
Kontina jejô — klęknjë tam!
Tam wuzdrzisz: dze... Tam deszë do-
(dosz chvat.
Stądk całi jem, stądk gusl' vzic muszi brat.

GULICEN:

Stądk veznje ję, bo vstoł ten, co ję dô.
Vstoł wotrok ji, co z Vjitrzebarda mô...

ALIKS:

Kożdi mô vjitrznję, kożdi z te:
Żle vezdrzi v dno desze ë signje v grob
Slode, tam głębok jaż do dna.
I njiżi, dze poli na chcenji znob
Wogjin ten chvałë naj, dze skra
Vjecznô tim czecim jestë je
Do volnjë zgrovë, wodpojęcô se!
Tam lud jô moj selom, tam vjitrznjô żdże.
Stądk spjevę mom czenu — ten grobov vdor
Ten Słuńca, ten chajov, ten bolu zev!
Moj Boże, ten całi vjińc żëcô nasz,..
I takji to, ledu, ce dovom spjev,
Be's kanął wo svoje! E Reknjic zgvor
Do serca i głębok vëv dęszę znasz'. (pvm.)

Jan Trëpczik

Tobje Mestrze ë Szkolni naj

III.

Leżisz ju na svojim molu. Sledni żeczbe Ce
Skłodają nadTvoją trëmą vjerni wotroce,
Czorni Grif Ce woddzękivô — wobjimô jak mac;
Knjezovą bo poczestnosc Ce znanką tą chce dac.
Na stredzałi Tvoje członkji, na zastedłą skarń
Przësigają Ce zrzeszińce mjec v poszeku barń;
Że za Rodną Zemję, Starkov, za svjęti jidé
Każderni tu hevo z naji trud a żëcé dô:
— Przësigomë Ce nasz Knjezu naji decha, serc,
Że wod vëtchłigo nas célu wodervje le smjerc.
— Przësigomë Ce naj Knjezu barnjic rodną checz
Bracinov, a soster najech, godkę, spjev ë zvecz.
Przësigomë Ce nasz Knjezu na Krziż Nosvjętszi,
Jiże deja Tvoja — naszą, v płom sę rozeskrzi.
Przëjimë ję. Chto zôs chëbą mjołbe jic, teho
(Dëch
Tvoj njech mocą Boską powcbroci v pjich!

IV.

Gornjô jdize. Vestrzod nji
V parminjach Kaszebskô skrzi,
A wu stopov Ji Të klęczisz
Dobetnim ju himnę zvęczisz,
Laurę wovjincovani
Słuńcę skarnjô Ce sklënji,
A Wona Ce v rodni krôse
Przëgarinô ręką do se.

Më zazdrzali v tęgę krôs,
Ve vjidni Tvój Decha blôs,
Tvojiho pozdrzatku głodni
Sledné Zdrovas slemë rodné:
Vjolgji dechę, v Tvoji deje
Jidzemë v przëchodni dzeje.

Vjerzt ledovi. Podôł Er-Ka

Kaszeba

Oj! Nji mosz to, mjeli brace, jak kaszebskji ledze,
Boc wu Kaszeb jeszcze nji ma tak vjolgji wobłudë,
Bo Kaszebji, choci nje są żodni „profesore",
Baro vjernje służą Bogu i procëją v rolë.
Hi dobetk doglądają, hi też dzotkji wuczą;
Tec na „Ostmarken culagji" wonji njic nje liczą;
Bo Kaszebji dobrze vjedzą, że pjenjądz to zguba,
A procô, woszczędnosc, cnota — to kaszebskô chluba.
Vjęc Kaszeba, choc je cechi, lecz mô rozem v głovje.
Won njikomu nje zaszkodzi, njic złeho nje povje,
Jak to dzisi naszi vrodze sobje pozvolają —
Choc są głupi, jak barani, za nama vołają.
Czë chto sądzi z jinszech ledzi, że Kaszeba głupi —
To njech przińdze tu do Kaszeb — tu so rozem kupi.
Bo mądroscą dziseszą Kaszeba so brzedzi,
Czë chto som je głupi, jak bót, a z dregjich so szedzi.

ŻAŁOBNO AKADEMIJO NA TCZĘ SP. DR MAJKOVKJIHO

V njedzelę, 24 łiżekvjata v sale „Hotelu Centralniho" v Kartuzach, starą Akademjickjiho Kołka Kaszebov, wodpravja sę wuroczestô, żałobnô akademijô na tczę Dr Majkovskjiho. Kaszebji przeżivelë jakbe svjęto z mgłavi slodë. Choba żoden z Kaszebov nje przeboczivô so takji svojskji i stateczni wuroczeznë. Jakuż spanjałi to beł woment! A ko to młodô inteligencejô kaszebsko złoża kole stopov Vjalgjiho Sena Zemji Kaszebskji svoje vseczecé i kłon. Woddoł to samo lud, chteren z mjasta i vsov przëszed na akademiję, a beło ledztva vjele z przedstavjicestvę vładzov v. vicest. Budnika, vastë burmistrza Levińskjiho; „Stanjicę" toruńską reprezentovoł v. Al. Labuda. Vrażenjé robja skromnô, ale efektovnô dekoracejô zdrzadnjë. Na pospodlim polskjich farvov, pod rozvjeszonim Czornim Grifę vjisoł wobroz Majkovskjiho, pęzła arstistë malorza vastë Szczeblevskjiho z Gdinjë. Na podjum przestrojonim v polskji farvë vjidnjeł Worzeł Polskji. Dopełnjenjê dovałë zeleń ë reflektor posconi na zdrzadnję. Akademijô zaczę sę przevjitanjim Rodzeznë Wumarłiho, przedstavjecelov i goscov i zagajenjim vastë Arendta. Beło to chudzi podzękovanjé za zagajenjé postępni Majkovskjiho v budzenjim kaszebjiznë, i forma jakbe wobovjązanjiho służenjô Jeho deje przez prôcę młodech „vëkormjonech sokama zvaloniho dęba i spjevę jeho vjetvov". Tej szteruszkę ciszë vszetce wutcelë pamjęc Majkovskjiho. Dali vasta B. Sobczak vëgłoseł wodczet: Sp. Dr Majkovskji. Wukładno naznankovoł movca postaceję Majkovskjiho. Gves njejednimu stoł sę lubotnjejszim Majkovskji po wuczecim belnech słovov skomponovanech v snożą ë szczerą całosc. Dalszim punktę beł spjev vastë A. Borzestovskjiho „Smjerc Svjętopeik", Jana Trëpczika przë akompanjamence vastkji Bałachovskji. Szekovni i vseczecové vëkonanjé spjevë stateczno dzałało na z'ńdzonech. Wucz. gimn. M. Radtke v stroju kaszebskjim pjękno deklamova vjerszt Trepczika: Tobje Mestrze,. Melodramat vëkonani przez autora Jana Rompskjiho, z muzecznim wukładę preludjov Chopena vastkji A. Kolkovej, vprovadzeł goscov v stateczni zasłechanjé. Zresza sę desza Kaszebov, że nje jeden spuscel głovę i łizę wocerol... Na zakuńczenjé akademije wodspjevani beł przez worganizatorov himn pogrzebovi Trëpczika: Kaszebsko rodnô zemjo.

Całosc akademije vëpadła baro szekovno, stałecznosc chvjilë beła wodczetô przez całi zindzoni lud. Stara karteskjiho Akademjickjiho Koła Kaszebov nje beła prożnô; wosta tesknota za Tim, co wuszed ë zadovolnjenjé po spełnjonim wobovjązku tcevortnotë Wodcë dëcha, Belnimu Kaszebje.

Bjedni są njechterni...

Jakjis ledze mają vjedno jakjis zvjarcé. Z te pospodlé kjile lubotnech słovov věkaszlol nama v dodovku „Gazety Kartuskiej“ — „Kaszuby“ nr 4, III vasta dr Pniewski, njibeże „arbiter” dlo kaszebskjich zajmov. Nji momë żolu do v. Pniewskiego, bo do tech czos kaszebskjich zajmov nje rozmjoł i vjerę rozmjoc nje mdze, jakno ten, chteren nje zajimo sę kaszebjizną z decha, le dlô karjerë wosobjisti. Czë v. Pniewski przeszed vzdłużą i vszerzą caii Kaszebe, jak to zrobjeł Lorentz, Majkovskji i nje jeden ze zrzeszińcov? Sedzenjé za bjorkę i przeczetanjé kjile kaszebskjich ksążk — to jesz nje vszetko. Radzimë v. Pniewskiemu, żebe dali pjisoł svoją bibljografiję, chterną vedovô na pożetk Polsce i Kaszebom, ale njech nje tiko naszilio jęzeka. Na tim zamikomë vszedną godkę pjisemną z vastą Pniewskim, jiże vjidzimë, że momë do wuczenku nje telk z njeznajorzę, ale i człovjekję ze złą volą v najech spravach.

Vespolé z vëszavnim momë do zanotovanjô smutni fakt, że „Kaszuby“ vastë Bielińskiego, mjenjąci sę wobrońcą (!) Kaszebov, stovają sę ju wod chternilos czasu norzędę chlezdrzenjô na „Zrzesz Kaszebską”. To dovô też vjele do meszlenjô...

Co sę czeje ë czeto

Kartuze wutcelë pamjęc sp. Dr Majkovskjiho

Na gromjicznjikovjim posedzenjim radë mjejskji po pogrzebje dr. Majkovskjiho, zapadła wuchvała danjô zevjiszcza dzelovji wulice Marsz. Piłsudskiego wod nokoliho v. Plechtë do kuńca pod vilę Majkovskjiho Jeho zevjiskja. Wuchvała na vësłanô beła do Vojevodztva, chterno ję v nechtu dnjach zatvjerdzeło. Zevjiszcze wulicë Dr Majkovskjiho je ju przëbjiti.

Zebranjé Koła Akademjikov Kaszebov

V Kartuzach młodô jinteligencejô věkozivô coroz vjikszą resznosc v zajmach kaszebskjich. Wurządzenjé akademjië na tczę Majkovskjiho dobetno wo tim svjodczi. Dlô zarzeszenjô javernjeszi prôcë zvołani beło dnja 20 łiżekjata wo godzenje 17 zebranjé założecelskji Koła Akademjikov Kaszebov, na chterno zaproszoni bele też i goscovje. Midze jinima beł vasta Al. Labuda. Po wustalenjim przevodnjiczącego v wosobje vastë Arendta, po przëjęcim nagłiho vnjosku vastë Sobczaka wo wutcenjé pamjęcë Dr Majkovskjiho przez szteruszk ciszë, za vnjoskję vastkji Cilkovskji vszetce zmôvjilë trzë vjeczné wodpocznjenjé. Po tim przawodnjiczący prosel v. Labudę wo vëpovjedzenjé procemkju (stosunku) Zrzeszińcov do Koła. V. Labuda przedstavjeł dejologiję zrzeszińeov. Vespolë z tim naczęła sę żevô diskusejô. Po zamknjęcim diskusejë przez przewodnjiczącego przëszło do vëbjeranjô zarządu Koła, v chteren veszlë vv. A. Arendt jakno prezes, B. Sobczak — viceprezes, R. Kolka — sekretarz, J. Cilkovskji — skarbnjik. Wosemnosce przëszłech zaprosonech są zapjisanji jakno członce założecelë. Reszta czasu wuszła nad diskuseją statutu, chterną przevodnjiczący zamk zebranjé wo godz. 21.

Akademjickjimu Kołu Kaszebov żeczimë belniho zdaru v prôce kulterarni nad wodrodą Kaszebov.

Wodczetanjé v radjo wo Majkovskjim

Radję toruńskjim dnja 6 łiżekvjata wo godz. 19 na vałe woglovo polskji beł nadovani wodczet mgr. Bukovskjiho wo Dr Mojkovskjim. Prelegen naznankovoł postaceję Majkovskjiho wudatno, vskozivającë na Jeho robote społeczno-kulterarni. Podkresleł znaczeoję Majkovskjiho jakno poetë-pjisorza, tvorcę leterarni kaszebjiznë v „Remusu, chterni postępnim vątkję v poezeje są poece Trëpczik i Rompskji.

Czë takji mają bëc dovode separatezmu?

Momë do zanotovanjô smutni fakt, jakji le v Gdinji sę może zdarzec. Hevo przëchodô do nas gvesni Kaszeba i sę skarżi, że lestovi (poczta Gdynia 1) przënjos mu „Zrzesz“ zavjinjętą v „Danziger Neuste Nachrichten“, choci gazetë njemjeckji nje trzimô. Nasz abonament beł mocno rozgorzoni, że polskji wurzędnjik v Gdinji (nje-Kaszeba) pozvolô so na takji postępk. Co to mô znaczec? —

Moglë be jesmë wuvażac, że ten lestovi robji to z wotmęctva, kjejbe nje to, że fakt ten wod kjile ju mjesąci sę povtorzô wu naszech abonentov v Gdinji. To też jesmë zmuszoni apelovac do pocztovech vładz, żebe wurzednjice zmjenjelë prożni „wopakovanjé“ „Zrzeszë”, chterno je vjelemovné, jak vjelemovni są te ôrtu „stare“.

DEJE

Kaszebji! Przeżivomë cząd dzejov mało sę zdarzivający. Jak grome podają faktë, co rąbją z klifu europejskjiho novi sztołte. Czë v novim porządku rzeczë mdze môl dlô naju Kaszebov? Wod naji energije zanolego czë i më mdzemë wuvzględnioni. V.

* * *

Provdzevô gromjistosc norodu, to nje jeho wubarnjenjé vojskové i rozcignjô greńcov, le rozklecé kulterë ledu! Prziklod: V mjerę jak Njemce sę zbroją i anekteją, wupodô kulterarnô vortosc norodu.

Jakô stądk dlo naju nowuka? Nje zvjarcé i gvolt, le cerplevô prôcô nad ludę provadzi nas. To je naszim zrznszińcov zevę wod 6 lat! V.

PRZEZER VEDAVOV

„Ruch Słowiański“ Nr 1 1938 z art. zavjero: Wieleżińska — Ze wspomnień o Alfon i: Parczewskim (wodna loz jich sercem“); dr M. Jakubiec — Nowe jugosłowiańskie Sienkiewiczianum. Na przednim molu przẽnoszô ze snożnją poetecką napjisani artikjelk „W ostatniej warowni“ — Zofiji Gostomskji. Je to krotechnô wopovjostka wo Vendach. Spją v górze zaklęti, v zapadłim grodzesz zu]v zen i kjedes gvosni, zabeti są. Scelelẽ sę posadłovja jejech wod Łabe ë Wodrë. Jak dzekji ptokji v wobarnjë zagarżonech gnjozdov, stovelë cvjardó przed nalinanjim v żelazło wobloklech vargov. Po zotopje historejô woddoba (wodziska) kavałuszk wobrozka, zblakłé wodbjicé czenov, cerpjenjov, krzivdov i belnotẽ, reszta zagjina pod povjostką. Spją wopjarti wo chrzepte końskji, woroczoni zdovô jim sę vjidzą czase svoji chvalẽ. V boczlevim są zapatrzenjim, Z gromade jejich chtos belnjeszi z ręką na mjeczu — sedzi na kamjenju. Wod vjele stalat czekivają v zemji zataconi. Na co? — Nad jejech głovama cezô mova; le starovni grobovjiszcza, popjelnice i urne wo jinszim movją norodze. Spjita recerze, njicht vaji ju nje wobudzi. Ale spomink wo vaju tak długo mdze, jak żec będze bodej le jeden stori człovjek z vaji krëvji, jakno to dalek, nad rzeką Dorzą abo Hobolą czë v dolinje redeńskji, abo na wostrovje Rugeji, v zapadłim zomku, bene gore — spji krol słovjańskji z belnim vojarztvę. Jaż jedniho dnja, kjej grom wuderzi, vińdą ze zemjiszcza. Tej chvecą sę v posledni (ostatni) bjitvje, po chterni storé krolestvo povstanje v dovni spanjałoscẽ. Tak njese godka...

Nr 2. 1938 przenoszô midze jinima artikjele: Dr Józef Mayer — Aładża skalny klasztor nad Czarnym morzem z pierwszych wieków chrześcijaństwa; Bazyli Gluzdowski Bech — Jugosławia na arenie międzynarodowej; Władysław T. Wisłocki — Literatura serbsko-łużycka. Autor vskozivô na potrzeb vzęcô sę j vormej do te nomjesziho norodu słovjańskjiho v morzu germańskjim. Jakno przikłod te dovô ksążkę prof. Józefa Gołąbka, chterna je jistą artikjelu.

— Nr 3 przenoszô midze jinima artikjele: Dr Wojciech Hejnosz — Z zagadnień filozofii dziejów czeskich; Sześćdziesięciolecie Milana Hodży — Wł. T. Wisłockiego. Je to kjile słovov wo tczevortnim dlo norodu czeskjiho premjerze, prof. historeje na wuniversitece zevjiskja Komeńskjiho v Bratisłavje, prezidenta Czechosłovackji Akademije Rolovi. Cządk ten je ve vjększim dzelu posvjiconi Czechom.

„Sprawy Narodowościowe“ dwumiesięcznik poświęcony badaniu spraw norodowościowych R. XI. 4-5. 1937. Artikjele: R. Bierzanek — Autonomia narodowościowa; S. Fogelson — Przyrost naturalny ludności żydowskiej w Polsce. Kronika. Recenzeje. Bibljografijô.

— Nr 6 1937 przenoszô: Dr Alfons Krysiński — Ludność ukraińska (ruska) w Polsce w świetle spisu 1931 r.; Zdzisław Stieber — Skład etniczny Słowacji; S. Fogelson — Wydawnictwa Głównego Urzędu Statystycznego oświetlające stosunki narodowościowe i wyznaniowe w Polsce. Kronika. Recenzeje

„Teka Pomorska“ dwumiesięcznik regionalny Nr 1-2 1938 R. III. Cządk ten ju jakno vëchodający co dva mjesące, posvjiconi je Vjalgjimu Pomerzu. Midze jinima przẽnoszô artikjele: Ks. Paweł Czaplewski — Związki historyczne między starym i nowym Pomorzem; Józef Gajek — skład etniczny Wielkiego Pomorza; Tadeusz Silnicki — Uniwersytet Pomorski w Toruniu; Andrzej Bukowski — Aleksander Majkowski (wspomnienie pośmiertne). Autor naznankivô tu postaceję Dr Majkovskjiho, Jeho proce społeczno-kulterarni. Krzivdzi Go wo teli, że jęzek „Remusa“ jesz nazevô gvarą, a ko Majkovskji doł nama przez „Remusa“ leterarni jęzek kaszebskji — vasto Profesorze!

Tak cządnjik „Teka Pomorska“ je z vjalgą starą graficzno i v jisce vẽdani.

— „Jantar“ — Organ Instytutu Bałtyckiego w Gdyni. R. II. z. 1 (5) marzec 1938 — rozprave: M. Kukiel — Zagadnienia bałtyckie wojny 1812 r.; R. Grodecki — Polska świadomość narodowa na Pomorzu na przełomie XIII i XIV wieku; Matti Lauramo — Z przeszłości Bałtyku; Marius Gormsen — Konwencje w Oslo. Dzél dregji — Sprawozdania: A. Schück — Szwedzko-bałtycka współpraca intelektualna; A. Almhult — Fundacja Nobla; J. Krajewska — Kropielnice gliniane na Kaszubach z XIX wieku; J. Chwalibińska — Sumariusz herbarza szlachty prusko-polskiej w rękopisie toruńskim. Dzél trzeci zavjero 17 recenzejov vedavov polskjich i jinszech. Prenumerata roczno (4 zesz.) 10 zł.

Vespolé z Tidzinję Polskjiho Zvjązku Zachodniho, vẽdoł tenże Zvjązk broszurę „Przygranicze pancerzem Rzeczypospolitej“ formatu 4° str. 30. Midze artikjelama wo rozmajiti jisce czetomẽ art. v. Al. Labudẽ — Region Kaszubski. Je broszura procemku do przednech vedavov belnim krokję v przodk, a żeczlevotę do tak vepovjedzaniho przez Labudę wuvzęcô kaszebjiznẽ vjitomẽ ze zadovolnjenjim. Art. mgr. Józefa Bieniasza — Zagadnienia społeczno-kulturalne Pomorza. je też vjelevortni.

ROCZEZNE

4. V. 1817 wurodzeł sę Fl. Cënova
13. V. 1628 Vallenstein woblegivô Szteteno
23. V. 1628 Vallestein zaczinaje woblegivac Stralsund
24. V. 1806 Gdińsk poddovô sę marsz. Lefevre.
31. V. 1809. Danovje, Holendrovje i Woldenburczece zajmivają po Francezach Stralsund.

Tłukję „Zrzeszë Kaszebskji“ v Kartuzach.